

Dr. Balázs Géza | Gárdonyi első, rejtőzködő regénye

Dr. Balázs Géza • 2023. május 31., 08:30

1886-ban jelenik meg Gárdonyi Géza első kötete, a *Szerelmes történetek*. És ekkor jelentkezik – igaz, folytatásokban – az első regény, az *Álmodozó szerelem*. A négyoldalas Győri Közlönyben volt olvasható 1886. január 3. – 1886. június 3. között. Az *Álmodozó szerelem* tehát mindmáig egy mára már csak egyes könyvtárakban elérhető, régen megszűnt vidéki folyóiratban rejtőzködött. A Gárdonyi-kutatás persze tudott róla, de nem tartotta érdemesnek elővenni.

Gárdonyi Géza/Forrás: Wikipédia

Nyelvi barangolások (108.)

1886-ban jelenik meg Gárdonyi Géza első kötete, a *Szerelmes történetek*. És ekkor jelentkezik – igaz, folytatásokban – az első regény, az *Álmodozó szerelem*. A négyoldalas Győri Közlönyben volt olvasható 1886. január 3. – 1886. június 3. között. Az *Álmodozó szerelem* tehát mindmáig egy mára már csak egyes könyvtárakban elérhető, régen megszűnt vidéki folyóiratban rejtőzködött. A Gárdonyi-kutatás persze tudott róla, de nem tartotta érdemesnek elővenni. Leginkább ifjúkori zsenigének, tollpróbának tartották, s olyan hetyke megállapítással is találkozunk, mint hogy „felejthetőnek bizonyuló” regény. Az író dédunokája, Keller Péter most egyetlen kötetben adta ki Gárdonyi első regényét.

Az *Álmodozó szerelem* a Győri Közlönyben olvasófogott, szándékolt többnyire már a lap első oldalán megszakadt, majd váratlanul az oldal alján megszakadt, hogy az olvasó izgatottan várja a folytatást. A folytatásos regény a felfutó hírlapirodalom „szappanoperája” volt. A műfaj első professzionális képviselője a magyar irodalomban a Gárdonyi Géza példaképének számító Jókai Mór. A győri polgárok minden valószínűség szerint Gárdonyi fordulatokban bővelkedő, kalandos, meseszerű, romantikus regénye miatt várták és vásárolták ekkoriban a lapot. Ez a folytatásos műfaj alakította ki a máig érvényes, a mai történelmi regényekre (újabb megnevezéssel: történelmi fantasykra) jellemző, kötelező alkotói szabályoknak alárendelt, fordulatok, több szálon párhuzamosan futó, meg-megszakadó történetbonyolítást. Az *Álmodozó szerelem* esetében ez így néz ki: 32 közlemény, 46 alcímmel tagolt fejezet, filmszerű cselekményesség, rövid mondatok, pergő párbeszéd, nem várt, olykor fantasztikumba átcúsuló fordulatok, meseszerű, lírai leírások, jellemzések. Az író igyekszik fenntartani az izgalmat, ezért tömören ír, fejezetei rövidek, de nem annyira szabályosak, hogy egy lapszámban csak egy fejezet legyen, ezért a fejezetek olykor a hasáb végén „félbevágva” szakadnak meg, majd az új lapszámban folytatódnak.

Olvassuk előítéletek nélkül, nyitottan ezt az első Gárdonyi-regényt! Ami voltaképpen egy fiatalember, Pajándi Sándor férfivá válásának a története. Kezdődik a pataki diákok pajkos – Jókait idéző – világaival; a serdülőkor és a férfikor közötti diákcsinnyes és a komolyan vett szélsőségek között mozgó átmenettel, folytatódik egy romantikus és rövid ideig beteljesülő, de szinte kötelezően, mert e földön nem lehet tökéletes boldogság, tragédiába forduló szerelemmel, majd pedig a fájdalmas meneküléssel, új életkezdéssel, házassággal, annak konfliktusba fordulásával... és mivel nem illendő lelőni a poént (a mai fiatalok azt mondanák, ne spoilerizzek), nem mondom el (nem kotyogom el) a végét. A meseszerű, romantikus történet egy esetben a rémdrámáig fokozódik; a házassági konfliktus leírása azonban már a kapcsolatok valós, nyugodtan állíthatjuk, hogy örök bonyolultságát mutatja. A beteljesült szerelem csodás és kötöttségektől mentes, a házasság azonban nem várt küzdelmeket és feloldhatatlan konfliktusokat hoz.

A fiatal Gárdonyi regényírói módszere sok tekintetben megfelel a mai olvasóközönség igényeinek is.

Említettem a rövid mondatokból adódó filmszerűséget: az egyik jelenetben először a főszereplőt,

Sándort látjuk, aztán sorra megismerjük a többiekét. Több helyen él a montázstechnikával (a

vágással), vagyis azzal, hogy az egyik helyszínen játszódó történetre ráírja a másik helyen ugyanakkor zajló párhuzamot. Például a nagymama a jó magaviseletű, szorgalmas unokája képével hal meg, miközben a forrófejű unoka éppen kicsapatja magát az iskolából. A párbeszédesség pedig már a drámaíró Gárdonyit előlegezi. Több páratlanul alaposan kimunkált jelenet van a regényben. Ilyen az új tanító vergődése a csintalan, nevetlen gyerekekkel (minden pedagógus magára fog ismerni), a műkedvelő színi előadás karikatúrája (mindannyian részesei vagyunk ilyesmink). De ilyen Gárdonyi mély vallásosságának jele, a katolikus mise pompázatos leírása, valamint a miatyánkról való gondolkodás.

A húszéves Gárdonyi írói felkészültsége és nyelvezete már ebben az első regényben is teljes fegyverzetben áll előttünk. Bibliai, mitológiai utalások, tájszavak, archaizmusok sokasága van jelen. A regény sajtó alá rendezése során némely mitológiai utalást alig sikerült kinyomozni, mert mára annyira elfeledetté vált. A jelen első teljes kiadásban csaknem 200 szó magyarázatát, jelentését adtuk meg lapalji jegyzetben, hogy könnyebbé tegyük az értelmezést. A szövegközlésben csak a legszükségesebb változtatásokat hajtottuk végre: vagyis a mai helyesírásra írtuk át a régies írásmódban szereplő szavakat. A népies alakváltozatokat azonban megtartottuk (pl. halovány, bennök, állott, feküszik), hiszen ezeknek stilsztikai értékük van, és teljességgel érthetőek ma is.

Vajon miért nem jelentette meg életében Gárdonyi Géza egyben a valószínűleg sikeres folytatásos regényt? Fia, Gárdonyi József szerint ezért: „Az *Álmodozó szerelem* Gárdonyi nem tagadta meg, mint a többi fiatalkori kísérleteit. Kéziratára nem írta rá a *Ne adjátok ki* dörgeidemet a *halálom után elégetendő* megtoldással. Hogy könyv alakban mégsem jelent meg a sorozatban, ennek oka: tartottunk tőle, az olvasóközönség nem fogadja olyan megértéssel és szeretettel, amilyennel az irodalomtörténet-írók vagy a Gárdonyi irodalmi fejlődését kutatók fogadnák.” (Gárdonyi József i. m. 150). Azt gondolom, hogy ma fordítva lenne: az irodalomtörténet-írók gyengécske műnek tartanák, a romantikus történetekre állandóan éhes nagyközönség pedig örömmel olvasná. Az utóbbiban remélem nem csalatkozom.

A később befutott Gárdonyi korábbi művei közül többet megtagadott, sőt az is megtörtént, hogy megjelent köteteket felkutatott és megsemmisített. Az *Álmodozó szerelem* című regényt azonban pusztán csak nem akarta egyben kiadni. Valószínűleg azért, mert az itt fölvetett motívumok vázlatszerűek, későbbi műveinek elővázlatok – vagyis ezeket utóbb teljesebben meg tudta írni. A már említett tanítói tapasztalatok később a *Büntárgyalás* című elbeszélésében térnek vissza. A bakonyi „barlangidill” később beteljesedett az *Egy ember* című elbeszélésében. A küzdelmes tanítói munka képei *Az én falumban*. A vágyakozások lélekrajzai mélyebbek *A láthatatlan emberben* és az *Ábel és Eszterben*. Gárdonyi József szerint az *Álmodozó szerelem* Zéta és Emőke történetének előképe. Gárdonyi tehát úgy érezhette, hogy az *Álmodozó szerelem* ujjgyakorlat volt, később ezeket a témákat jobban megírta, viszont nem tagadta meg ifjúkori próbálkozását.

A regény úgy indul, hogy az apa Sándor fiát a mértéktelen regényolvasástól inti óva egy úgynevezett láncokoskodással: „Aki regényt olvas, képzelődik, aki képzelődik, az ábrándozik, és aki ábrándozik, az nem gondolkodik, az nem értékesíti az értelmet, hanem kéjeleg vele.” Ma pedig már inkább ajánljuk az olvasónak a fantáziamozdító és -gazdagító, illetve a pusztán szórakoztató, kikapcsoló olvasást. Az *Álmodozó szerelem* izgalmak, kedves, emlékeztető, szórakoztató élményt jelent, és ha engedjük, egyben fölemelő érzéseket kelt az emberben.